

дінні новими знаннями і вміннями. Крім цього, важливою умовою розвитку творчого мислення підлітків є формування високого рівня пізнавальної мотивації, яка виражається у пізнавальному інтересі, що виявляється в ініціативі та самостійності здобуття знань.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Выготский Л. С.* Воображение и творчество в детском возрасте: Психологический очерк / Л. С. Выготский. – М. : Просвещение, 1991. – Вып. 3. – 93 с.
2. *Гуревич К. М.* Умственное развитие школьников: критерии и нормативы / К. М. Гуревич, Е. И. Горбачева. – М. : Наука, 1992. – 122 с.
3. *Коваленко А. Б.* Проблеми емпіричних досліджень в психології творчості / А.Б. Коваленко // Проблеми емпіричних досліджень в психології. – Вип. 2. – К. : Гнозис, 2009. – С. 43-47.
4. *Крутецкий В. А.* Психология подростка / В. А. Крутецкий, Н. С. Лукин. – М. : Мысль, 1958. – 240 с.
5. *Матюшкин А.М.* Концепция творческой одаренности / А. М. Матюшкин // Вопросы психологии. – 1989. – № 6. – С. 29-33.
6. *Моляко В. А.* Психология решения школьниками творческих задач / В.А. Моляко. – К. : Радянська школа, 1983. – 94 с.
7. *Пономарев Я. А.* К теории психологического механизма творчества / Я. А. Пономарев // Психология творчества: Общая, дифференциальная, прикладная. – М. : Наука, 1990. – 435 с.

Якимчук Б. А. ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ ПОДРОСТКОВ

В статье рассматриваются некоторые теоретические подходы, которые показывают психологические закономерности развития творческого мышления в подростковом возрасте.

Ключевые слова: мышление, творческое мышление, подростковый возраст, познавательная мотивация.

Yakimchuk B. A. PSYCHOLOGICAL FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF CREATIVE THINKING TEENS

Article discusses some theoretical approaches that reveal the psychological patterns of the development of creative thinking in adolescence.

Keywords: thinking, creative thinking, adolescence, cognitive motivation.

УДК 159.92

*Якимчук Б. А., (м. Умань)
Гуртовенко Н. В. (м. Умань)*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

У статті розглядаються деякі психологічні показники готовності майбутніх педагогів до професійної самореалізації. Готовність полягає у спрямованості особистості на діяльність, у її позитивному емоційному забарвленні та керується відповідними потребами та мотивами. Аналіз літературних джерел з проблеми готовності до професійної діяльності показав, що більшість дослідників виділяють знання, вміння, досвід застосування їх на практиці, позитивне ставлення студентів до професії педагога. Така готовність являється результатом підготовки до майбутньої діяльності.

Ключові слова: психологічна готовність, професійна самореалізація, структура психологічної готовності.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку освіти актуальною стала потреба у підготовці майбутніх педагогів, враховуючи нові вимоги до особистості педагога.

Необхідною умовою ефективності підготовки майбутніх педагогів є готовність студентів педагогічних вузів до професійної самореалізації.

Мета дослідження: визначити основні складові компоненти готовності до професійної діяльності.

Пошук рушійних сил готовності до професійної самореалізації приводить до усвідомлення важливості самовираження вчителя в професійній діяльності. Діяльність сучасного педагога полягає в спрямованості не на стереотипну працю, а на готовність розв'язувати нові ситуації, розробляти методи формування нового культурного середовища.

Досліджуючи процес формування фахових умінь і навичок, *готовність до професійної самореалізації майбутнього педагога* слід розглядати як інтегративну естетико-психолого-педагогічну якість, яка визначається динамічною стійкістю прояву багатомірних саморегулятивних функцій, що забезпечують якісну результативність. Даний процес поєднує процесуальні та змістовні аспекти і включає мету, засоби, зміст, методи, способи і результати формування готовності до самореалізації. Його ефективність базується на таких основних принципах як взаємозв'язок, взаємодія, системність, особистісність і комплексність. Готовність студента-вчителя до самореалізації – це прояв самостійного активного оперування знаннями, уміннями і навичками професійної діяльності при систематичних, стійких, вольових зусиллях, спрямованих на досягнення конкретної мети, усвідомлення пошуку шляхів для її здійснення, вибір варіативних засобів на основі проектування, структури виконавських дій. Готовність до професійної самореалізації розглядається як продуктивне самовизначення майбутнього вчителя за допомогою мобілізації внутрішнього потенціалу інтелектуальних та творчих сил і їхнього прояву у різних видах педагогічної діяльності. При цьому, основною умовою самореалізації майбутнього вчителя виступає розвиток і вдосконалення професійних якостей, що проявляються психологічною, педагогічною, естетичною, технологічною та організаційно-методичною готовністю до функціонування.

Ми розглядаємо *готовність до професійної самореалізації майбутнього педагога* як цілісне утворення, що ґрунтується на взаємодії та взаємозалежності двох рівнозначних сторін - суб'єктивної та об'єктивної, як нерозривного цілого.

У сучасній психологічній науці накопичено досить великий теоретичний матеріал щодо проблеми готовності людини в різних видах діяльності, визначено велику кількість понять готовності, зміст та структуру, а також основні параметри готовності.

Поняття готовності актуальне не лише для педагогічної психології, але і для педагогіки і психології вищої школи в розрізі. Воно потребує детального вивчення та визначення основних компонентів, а також врахування під час підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності.

Педагогічні працівники в сучасних умовах стають рушійною силою якісно нової системи освіти в Україні. Тому головна увага повинна звертатись на підготовці нового покоління педагогічних працівників, підвищенні професійної кваліфікації та загальної культури. У законі України «Про вищу освіту» визначена основна функція системи вищої освіти – відтворення й передача новим поколінням досвіду минулої та сучасної культури, підготовка

їх до наступної діяльності, формування у молоді на гуманістичних засадах світоглядних принципів.

Поняття «підготовка» визначається у двох значеннях: як навчання, тобто спеціально організований процес при якому відбувається формування готовності до виконання майбутніх завдань, та як готовність, що означає наявність знань, умінь та навичок, які необхідні для виконання поставлених завдань.

Поняття психологічна готовність до діяльності було введено у психологію М.І. Дьяченко і Л.О. Кандибовичем.

Готовність полягає у спрямованості особистості на діяльність, у її позитивному емоційному забарвленні та керується відповідними потребами та мотивами. Про сформовану готовність можна говорити лише тоді, коли суб'єкт вміє адаптувати свою поведінку відповідно до ситуацій, що виникають, вміє спілкуватись та має широкий набір комунікативних та професійних властивостей: самоконтроль, доброта, наполегливість і т.д.

Виділяють декілька основних напрямків щодо вивчення питання готовності до професійної діяльності: розробка структури готовності; пошуки шляхів формування готовності до педагогічної діяльності; аналіз структурних компонентів і показників готовності до педагогічної діяльності; вивчення рівнів сформованості психологічної готовності.

У літературі серед великої кількості різних підходів до поняття «готовність» виділяють два основних. Представники першого підходу вважають, що готовність – це певний психічний стан особистості.

П.П. Горностай вважає, що психологічними умовами формування готовності особистості до діяльності є цілеспрямоване вираження готовності, що включає в себе знання, вміння, потреби та мотиви до діяльності. Це дозволяє особистості активно включатися і здійснювати професійну діяльність.

М.І. Дьяченко та Л.О. Кандибович вважають, що готовність – це певний «настрій» особистості, який сприяє професійній діяльності. Це певна установка на активні та доцільні дія, налаштованість особистості на поведінку, яка актуальна в даний час [1].

Таку готовність вчені називають тимчасовою. Тривалу готовність розглядають як певні важливі для професії якості такі, як досвід, знання, вміння, які важливі для успішної діяльності.

Представники другого підходу вважають, що готовність – це певна система якостей особистості.

У психології також використовується поняття професійна готовність. Психологічні умови формування готовності до професійної діяльності у майбутніх педагогів вивчається багатьма ученими (К.М. Дурай-Новакова, А.І. Міщенко, М.І. Дьяченко, Л.О. Кандибович та ін.).

М.І. Дьяченко та Л.О. Кандибович вважали, що професійна готовність студента допомагає йому у діяльності, це передумова швидкої адаптації до умов праці, підвищення кваліфікації та постійного професійного вдосконалення [1].

З точки зору К.М. Дурай-Новакової готовність майбутнього педагога розглядається як стан особистості, який забезпечує швидку адаптацію та використання теоретичних знань в процесі практичної роботи.

У дослідженнях А.І. Міщенко готовність педагога до професійної самореалізації являє собою стан особистості, що виражається через її культуру та цінності.

Проаналізувавши літературні джерела з проблеми готовності майбутніх педагогів до діяльності та самореалізації в ній, дозволяє виділити основні підходи до визначення готовності:

- на особистому рівні готовність розглядається як сукупність психічних процесів, властивостей та станів, які дозволяють займатися професійною педагогічною діяльністю;

- на функціональному рівні готовність – це результат підготовки до певної діяльності, сукупність умінь, навичок та особистих якостей (витримка, рівноваженість, сила волі).

Важливим є також визначення структури готовності та її аналіз.

В структурі психологічної готовності до педагогічної діяльності виділяють такі компоненти:

- мотиваційний (професійні установки, інтереси, особисте прагнення людини застосовувати свої знання в обраній професійній сфері, професійно-педагогічна спрямованість. Ступінь сформованості професійного інтересу визначає характер роботи майбутнього педагога над собою та над своїми помилками, а також використання своїх можливостей та здібностей);

- оцінюючий (самооцінку своєї діяльності та бажання вдосконалюватися, відповідність процесу розв'язання професійних завдань оптимальним педагогічним зразком);

- пізнавально-оперативний (професійна спрямованість уваги, пам'яті, педагогічне мислення, яке допомагає зіставити теоретичні знання і практичну діяльність. Особливістю уваги педагога є можливість до переключення, розподілу, переключення з одного об'єкта на інший. Вона характеризується стійкістю, обсягом, концентрацією. Цілеспрямоване формування професійної уваги, пам'яті є важливим фактором підвищення психологічної готовності);

- емоційно-вольовий (почуття відповідальності, вольові процеси, емоційний тонус, наполегливість).

Зміст психологічної готовності характеризується зв'язком інтелектуального й емоційного в сфері особистості. Серед вольових якостей, які забезпечують психологічну готовність до педагогічної діяльності виділяють:

- 1) самовладання та витримка;
- 2) цілеспрямованість;
- 3) ініціативність;
- 4) наполегливість;
- 5) рішучість;
- 6) самостійність;
- 7) самокритичність.

Формування цих якостей у майбутніх педагогів – невідкладне завдання вищої школи.

- орієнтаційний (глибина професійно-педагогічного світогляду, ідеали, погляди, принципи. Ядро орієнтаційного компонента – ціннісні орієнтації особистості, глибина професійно-педагогічного світогляду. До основних структурних одиниць відносять професійні знання, погляди, переконання, принципи і готовність діяти в практичних ситуаціях відповідно до них);

- психофізіологічний (впевнення у своїх силах, здатність та вміння керувати своєю поведінкою, витримка та урівноваженість. Це забезпечує педагогу високу працездатність у виконанні професійних функцій).

На думку М. Дьяченко і Л. Кандибович важливим компонентом структури психологічної готовності до педагогічної діяльності є педагогічна спрямованість, до якої входить ставлення до педагогічної діяльності. Спрямованість розуміють як форму вияву педагогічних здібностей і нахилів, які передують спрямованості і виступають її передумовою [1].

Аналізуючи різні дослідження, можна говорити про те, що готовність до діяльності складається із таких складових:

- 1) Сенсорна організація особистості – фізіологічні характеристики;
- 2) показники виконання трудової діяльності;
- 3) психологічний рівень.

Отже аналіз літературних джерел з проблеми готовності до професійної діяльності показав, що більшість дослідників виділяють знання, вміння, досвід застосування їх на практиці, мотиви до педагогічної діяльності, позитивне ставлення студентів до професії педагога.

Спираючись на вище сказане, потрібно визначити готовність майбутнього педагога до вирішення професійних педагогічних завдань, що характеризується прагненням студента педвузу до успішного вирішення завдань професійної діяльності на основі сукупності знань, умінь, позитивної мотивації.

Рівень готовності також зумовлюється віком, досвідом навчання, індивідуальними можливостями і т.д. Існує така класифікація рівнів готовності:

1. Високий (самостійність у постановці та розв'язанні поставлених завдань, самооцінка професійно важливих якостей, вміння ефективно вирішувати питання в умовах дефіциту часу).

2. Середній (середній рівень вияву перелічених якостей).

3. Низький (невміння самостійно ставити і розв'язувати поставлені завдання, неадекватна оцінка та самооцінка важливих особливостей).

Під готовністю педагога до вирішення професійних педагогічних завдань слід розуміти єдність таких взаємопов'язаних компонентів як когнітивного, практичного та мотиваційного.

Когнітивний компонент готовності до компетентного вирішення професійних педагогічних завдань представлений сукупністю знань, які необхідні педагогу під час професійної діяльності.

Практичний компонент включає в себе сукупність знань, що дозволяють майбутньому педагогу аналізувати ситуації, що виникають, а також формулювати завдання та вирішувати їх за допомогою педагогічних методів. Сприяє вдосконаленню та розширенню досвіду для здійснення професійної діяльності.

Мотиваційний компонент забезпечує майбутньому педагогу цілісний характер його діяльності, відображає ступінь інтересу до діяльності та розвитку мотивів для вирішення професійних педагогічних завдань.

Н.Н. Пашкевич були встановлені мотиви вибору професії «педагог»:

1) студенти, які мають нахили до певного предмету і відповідно обирають факультет;

2) студенти, які вступили до вищого навчального закладу без мотиву до діяльності, тобто випадково;

3) студенти, які проявляють організаторські якості, потенційні керівники педагогічних закладів;

4) студенти, які володіють вираженими вміннями та навичками, потрібними у педагогічній діяльності.

«Формування психологічної готовності до праці повинно бути спрямоване на професійний рівень діяльності як на певний орієнтир, еталон майбутньої роботи, тобто і сам процес допрофесійної підготовки, тим більше професійної, слід пов'язувати з виконанням не тільки навчальних завдань, а й обов'язково таких, що максимально наближені до реальних виробничих умов».

Е.А. Клімов в якості протипоказань у виборі педагогічної діяльності вказував на неврівноваженість, невпевненість та забування [6].

Для виявлення шляхів орієнтації спеціалістів на професійну самореалізацію вивчались психічні процеси особистості. Над ідеєю самореалізації працював Г.Гегель, який встановив, що внутрішні властивості особистості (бажання, установки) реалізуються через працю, яка веде людину до задоволення її потреб.

Л. Фейербах вважав, що призначення людини полягає у виконанні та реалізації життєвих цілей [9]. С.Л. Рубінштейн вказував, що самореалізація – це один із найважливіших мотивів людської діяльності, бажання проявити свої сили та здібності [8].

Р.А. Зобов та В.Н. Келасєв [5] виявили фактори, що впливають на самореалізацію:

1. Фактори, які залежать від людини (гнучкість мислення, воля, готовність до самопізнання і т.д.).

2. Фактори, які не залежать від людини (рівень життя, матеріальний стан, вплив на людину засобів масової інформації).

Зміни в політичному, економічному та культурному житті суспільства призвели до того, що людина почала розглядатися як особистість – цілісна система, яка постійно удосконалюється. Важливим завданням освіти стало формування особистості, яка може реалізувати свої бажання, змінювати власну стратегію, пристосовуватись до нових обставин.

Самореалізація є важливим атрибутом життєдіяльності людини. «Це не річ, яку можна мати чи не мати. Це процес, що не має кінця. Це спосіб життя, спосіб роботи і відношення до світу, а не одиначне досягнення». (А. Маслоу, 1971).

Самореалізація характеризується:

- Опредмечуванням внутрішнього у людині у зовнішнє.
- Ініціюється внутрішньою потребою особистості.
- Виявляється у діяльності особистості.
- Здійснюється за власною волею шляхом прикладання значних зусиль.

Безпосередній процес професійної самореалізації особистості починається зі вступу до ВНЗ. Ведучою діяльністю цього періоду стає професійно – пізнавальна. Освіта, яка продовжується на цьому етапі, стає не загальною, а професійною. Студентство відносять до центрального періоду становлення особистості. Людина починає усвідомлювати свою індивідуальність та неповторність, все більше розкривати свій внутрішній потенціал. Все це має визначне значення для професійного становлення особистості та її самореалізації.

На етапі професійної підготовки студентів у вищих навчальних закладах освіти відбувається не лише засвоєння теоретичних знань та умінь, але й знайомство з професією, перевірка теорії на практиці, під час якої відбувається первинна адаптація та опанування практичних навичок. Це дає можливість визначити студентам свої пріоритети та підготуватись до професійної діяльності з метою самореалізації.

Самореалізація особистості носить індивідуальний характер. Особливості особистості безпосередньо впливають на продуктивність процесу самореалізації.

Особливості потреби в самореалізації полягає в тому, що, задовольняючи її в чомусь одному, людина ніколи не зможе задовольнити її повністю.

Говорячи про різнобічний і гармонійний розвиток особистості, потрібно виділити не тільки її здібності, але й кількість потреб, у задоволенні яких здійснюється всебічна самореалізація.

Можна сказати, що самореалізація є одним із факторів підготовки до професійної діяльності, в основі якої лежать потреби зросту, розвитку та самоудосконалення.

Висновки. Сучасний педагог має бути психологічно підготовлений до конкурентної боротьби. Фахівець повинен мати тверді життєві переконання, потребу орієнтувати свої дії відповідно до духовних та моральних цінностей, бажання втілити в життя свої переконання й прагнення, а також чітко усвідомлювати свою місію.

Тому важливим аспектом успіху майбутнього педагога у професійній діяльності є його психологічна готовність до педагогічної діяльності, використання і поповнення своєї бази методологічних знань і вмінь для успішної орієнтації в будь-якій ситуації педагогічної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дьяченко М. И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М.И. Дьяченко, Л.А. Кандыбович. – Минск: Изд-во БГУ, 1976. – 176 с.
2. Кузьмінський А. І. Наукові засади методичної підготовки майбутнього вчителя математики / Кузьмінський А.І., Тарасенкова Н.А., Акуленко І.А. – Черкаси : Вид. від ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2009. – 320 с.
3. Моляко В. А. Психологическая готовность к труду на современном производстве / В.А. Моляко, М.Л. Смульсон. – К., 1985. – 14 с.
4. Моляко В. О. Психологічна готовність до творчої праці / В.О. Моляко. – К. : «Знання», 1989.
5. Зобов Р. А. Самореализация человека: введение в человекознание : Учебное пособие / Р.А. Зобов, В.Н. Келасьев. – СПб. : СПбУ, 2001. – 244 с.
6. Климов Е. А. Путь в профессию / Е.А. Климов. – Л., 1974.
7. Пашкевич Н. Г. Преемственность педагогической ориентации для школьников и студентов / Н.Г. Пашкевич. – М., 1996. – С. 11-12.
8. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – М. : Просвещение, 1946.
9. Фейербах Л. Избранные философские произведения / Л. Фейербах. – М., 1955. – Т.1. – С. 343-344.

Якимчук Б. А., Гуртовенко Н.В. ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ГОТОВНОСТИ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ САМОРЕАЛИЗАЦИИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ

В статье рассматриваются некоторые психологические показатели готовности будущих педагогов к профессиональной самореализации. Готовность состоит в направленности личности на деятельность, в её позитивной эмоциональной окраске и руководствуется соответствующими потребностями и мотивами. Анализ литературных источников по проблеме готовности профессиональной деятельности показал, что большинство исследователей выделяют знания, навыки, опыт их применения на практике, позитивное отношение студентов к профессии учителя. Эта готовность является результатом подготовки к будущей деятельности.

Ключевые слова: психологическая готовность, профессиональная самореализация, структура психологической готовности.

Yakimchuk B. A., Gurtovenko N. V. PSYCHOLOGICAL FEATURES READY FOR PROFESSIONAL SELF-REALIZATION OF FUTURE TEACHERS

In the article some psychological indicators of readiness for future teachers for professional self-realization. That is the orientation of individual activity, in its positive emotional coloration and is guided by the relevant needs and motives. Analysis on the problem of literary sources ready for professional activity showed that the majority of researchers give knowledge, skill, experience and applying them in practice, a positive attitude to the profession of teacher students. This willingness is the result of preparation for future activities.

Keywords: psychological preparedness, professional self-actualization, the structure of psychological preparedness.